



Maja Rogać

ISTORIJSKA DISTANCA I DISTANCA OD ISTORIJE

(Svetislav Basara: *Mein Kampf*, Laguna, Beograd, 2011)

Uprkos nezaobilaznim političkim konotacijama naslova *Mein Kampf*, čini mi se da je najvažnija tema ovog romana odnos između dva raznorodna, ali paradoksalno povezana pojma – *istorijske distance*, kao metoda ili dobrog izgovora (kako se ona danas tretira), i *kraja sveta* kao konačne distance od istorije.

Kraj sveta, centralni događaj istorije ili, kako Basara piše, *jedini istinski događaj*, koji u romanu *Mein Kampf* iščekuje Aprcović, a, u skladu sa prirodom bolesti, nešto manje grozničavo i sam pripovedač, ostvarenje je radikalne istorijske distance, njen poslednji, metafizički stepen. Bilo da ga pripovedač čeka na odeljenju neurologije, u egzaktnoj bolnici Kliničko-bolničkog centra, pod medicinskim despotizmom lekara, ili u razboljenom svetu koji vrvi od najraznovrsnijih patologija, ishod je isti: kraj sveta će biti totalitet istorijske distance, njeno drastično ostvarenje kroz ukidanje jedne, a možda i više dimenzija našeg sveta.

Nasuprot tome, kult istorijske distance u srpskoj kulturi i politici označava drugačije rastojanje. To je neka vrsta tampon-zone, siguran teren neizjašnjavanja i odloženog vrednovanja koje, kako Basara piše, dovodi do situacije u kojoj je „da bi se o nečemu uopšte smelo pisati, potrebno da to bude davna prošlost, pluskvamperfekat takoreći. A najbolje da to nikada i nije bilo“. Tako prezent polako nestaje iz srpske gramatike i svesti, a s prezentom nestaju i neke obaveze, kao i mogućnosti. Basara uočava gravitiranje ka pluskvamperfektu kao gramatičkom vremenu u kojem je istorijska distanca takoreći neizbežna. Uostalom, ovo i jeste roman o povampirenju pluskvamperfekta, određenog segmenta istorije koja se uporno ponavlja, a koji smo navikli da posmatramo sa istorijske distance, i nazivamo nacizmom, pri čemu podrazumevamo određeni istorijski okvir, prvu polovinu XX veka, Nemačku i njen nacistički dekor, kao i ličnost koju sam naslov neizbežno priziva.

Ono što u srpskoj javnosti tone negde u procep između pluskvamperfekta i futura je odgovornost: obaveza da se određene, vrlo egzaktne stvari nazovu pravim imenom, uz puni rizik omaške ili zablude koji takva spremnost podrazumeva. Na taj način se razvija i neguje verbalna kultura eufemizama, čija je zaštitna funkcija da podrži tako shvaćenu istorijsku distancu i omogući jednu neutralnu poziciju. Da se ne bi zaboravila prava imena stvari i pojava, ma kako one preobražene na prvi pogled bile, Basara nam nudi drastične i parodične predstave koje otkrivaju transformaciju srpske sadašnjosti. O čemu se, naravno, inače ne govori na taj način, ako se uopšte i govori. U tom kontekstu i nacizam je parodična predstava naše realne političke konfuzije u kojoj teorija krvi i tla okuplja sve veći broj simpatizera, ljudi bez istorijskog pamćenja i svesti o poreklu i implikacijama te teorije. Ono što je ovom prilikom Basara dotakao, a može da rastuži, jeste uplitanje crkve u ovu već

dovoljno zabrinjavajuću pojavu, etnofiletizam, implicitno ili eksplicitno učešće u čitavom opisanom trijumfu banalnosti. I ovde se dešava inverzija koju Basara naglašava: umesto bavljenja krajem istorije, izlaskom iz vremensko-prostorne iluzije, crkva počinje da neguje ovu, ionako prolaznu i dvodimenzionalnu istoriju o kojoj je zaista teško razmišljati bez izvesne zebnje.

Pripovedač odbija istorijsku distancu. On u romanu piše svoj roman o *endorasizmu* u Srbiji, iako je njegov savremenik. Materijala ima ne pretek, čak i u zatvorenom uzorku kakav je odeljenje neurologije Kliničko-bolničkog centra. Jer i tu je, doduše u izražajnoj minijaturi, vidljiva kolektivna društvena patologija.

Roman se ne završava krajem sveta, ali urušavanje sveta je vrlo očigledno, što i jeste karakteristično za Basarine romane, gde su kulise uvek programski trajlavo postavljene. Ipak, onaj koji umire pre kraja sveta nije Aprcović, kako bi se moglo očekivati, već Drempetić, inkarnacija zdravlja, čovek koji o svojoj smrtnosti i ne pomišlja, što i ne čudi s obzirom na njegovu fizičku konstituciju kiborga. To dokazuje da ni zdravlje, ni natprilagođenost nisu svemoćni. Laki Drempetićev hod kojim je bez naprezanja savladavao horizontalu nije ga odveo dalje od univerzalne ljudske sudbine. Drempetić je zastupnik „opsene gramatičke množine“, kako je Basara naziva, konformizma kolektivne svesti i čovek koji se odlično snalazi u ćorsokaku trodimenzionalnog prostora. Međutim, ishod je isti. Zaustavljanje do daljnjeg.

U toj velikoj gužvi koja vlada u horizontali našeg sveta, bolest predstavlja Božji dar – bolesti koje snalaze pripovedača, od pitirijaze rozee do diskus hernije, otežavaju horizontalno kretanje. Horizontalno kretanje se pokazuje kao beg od sebe i Boga, lažna dinamika eskapizma koju onemogućava Božji dar u vidu bolesti. Bilo da je stid kao duševni bol izazvan pitirijazom rozeom ono što zaustavlja čoveka, ili je to fizički bol diskus hernije, svaka vrsta prisilnog mirovanja, nasuprot lakomislenom hedonističkom bazanju može biti spasonosna. Ono, kroz patnju kao tamnu noć duše, dovodi do promene percepcije, vraća čoveka u poziciju iz koje vidi svu iluzornost kategorija vremena i prostora.

Mislim da je važno pomenuti i knjigu koju pripovedač citira, *Tamnu noć* Jovana od Krsta, posvećenu spasonosnoj agoniji iskustava *čulne* i *duhovne noći*, kako ih autor simbolički naziva, na putu duhovnog rasta. Tamna noć duše dolazi zapravo od Božanske svetlosti koja izvlači iz duše svu tamu njene palosti, kako piše Jovan od Krsta: „Božanska svetlost svijetli sve od početka, ali po njoj duša ispočetka može vidjeti samo ono što ima (...) u sebi, to jest svoje tmine i bijedu koju sada poznaje po milosti i milosrđu Božjem.”² Ovu tamnu noć duha, koju Jovan od Krsta opisuje i objašnjava, Bog daje kao duhovno iskustvo onima koji ga traže, ona je put do večne svetlosti. Iz ovog uvida proizilazi i pripovedačevo shvatanje patnje. Bolest treba da nas umiri, kako to već diskus hernija i čini, i da nas uputi na jedno, do tada nepoznato odredište do kojeg se stiže samo mirovanjem, kada čovek, kako Basara piše, prebrodi apstinencijalnu krizu vezanosti za svet. Iako smo iz savremene terminologije izostavili izraz *strasti*, on ipak na najbolji način opisuje našu promašenu vezanost za život.

Dok pripovedač čeka operaciju na neurologiji Kliničko-bolničkog centra, Srpska Vajmarska Republika opstaje u svom sekundarnom, karikiranom fašizmu. Ona proizvodi pro-

² Ivan od Križa: *Tamna noć*, Split, Symposion, 1983, str. 123.

stor u kojem je, s obzirom na pomanjkanje slobode, patnja zagarantovana. I time ona jeste potencijalni lokalitet duhovne promene. Čak i u predizbornoj kampanji.

Parodične predstave *Mein Kampf*-a ipak nas ostavljaju u nadi, koja se uzdiže iznad naše rodne Vajmarske Republike, da ćemo kroz tamnu noć duše doći do konačnog buđenja, negde izvan i daleko od ove duge istorije palosti kao tužne dijagnoze. I tako osvojiti spasonosnu distancu od istorije i svake prolaznosti.